

Ο ΜΕΓΑΛΟΣ ΑΠΟΜΑΧΟΣ

Είχε πάντα τὸ αἶσθημα τοῦ καλοῦ κατ' ἐξοχὴν ἀνεπτυγμένο ὁ Ἄρτουρο Τσοκανίνι. Κ' ἴσως—ἴσως αὐτὴ νὰ ἦταν ἡ μεγαλύτερη ἀρετὴ του ὡς καλλιτέχνη, ἢ— γιὰ ν' ἀκριβολογήσουμε— ἡ πολύτιμη πηγὴ ὅλων τῶν ἄλλων του. Κι' ὡς τὴν τελευταία στιγμὴ, ποὺ κράτησε τὴ μαγικὴ του μπαγκέττα, τὴν μπαγκέττα αὐτὴ, ποὺ εἶχε τὴ δύναμη τῶν ζωντανῶν, ὅτι οἱ μεγάλοι μουσουργοὶ ἐξάρισαν στὴν ἀνθρωπότητα, ζῆμειν πρὸ πάντων καλαισθητός: "Ελαμπαν ἀκόμη ἀπὸ συγκίνηση καὶ ἐνθουσιασμό τὰ μά-

τια τῶν ἀκροατῶν του, στὸ «Κάρνεγκι Χάλλ» τῆς Νέας Ὑόρκης κι' ἔλεγε, πὼς ἡ ἀτμόσφαιρα μέσα στὴν αἴθουσα ἐκείνη ἦταν ἀκόμη γεμάτη ἀπὸ τίς τελευταῖες νότες, τῆς μεγαλόπριπης θριομβευτικῆς Εἰσαγωγῆς τῶν «Ἀρχιτραγουδιῶν τῆς Νυρεμβέργης» ποὺ ἔκλεινε τὸ πρόγραμμα τῆς συνουσίας τῆς 4ης Ἀπριλίου, ὅταν παρουσιάστηκε ὁ Στρατηγὸς Σαρνώφ, ὁ πρόεδρος τῆς Ἐταιρείας R.C.A. ἀνέβηκε στὸ ἴδιο βᾶθρο, ὅπου λίγα δευτερόλεπτα πρὶν στεκόταν Ἐκεῖνος καὶ μέσα στὴ στιγμὴ ποὺ ἐπικολοῦσθε ἀνήγγειλε στὸ κατὰπληκτο κοινὸ, πὼς αὐτὴ ἦταν ἡ τελευταία φορὰ ποὺ ἔκουσε τὸν ἀσύγκριτο ἀναημιουργὸ! Τὴν εἶδρι συμπλήρωνε ἡ λεπτομέρεια, πὼς ὁ Τσοκανίνι εἶχεν ὑποβάλει τὴν παραίτησή του ἀπὸ τὴν 25ῃ τοῦ περασμένου μηνὸς—τὴν 87ῃ ἐπέτειο τῆς γεννησῶς του—μαζὺ μὲ τὴν παράκληση νὰ μὴ γίνῃ γνωστὴ παρά μετὰ τὴν ἀποκαρτεριστήριό του. Εἶχε θυμηθῆ, πὼς δὲν ἦταν μονάχα μαέστρος, μὰ καὶ δυνωρὸς καὶ, ἀπὸ φόβο, ἤμπως δὲν μποροῦσε νὰ συγκρατηθῆ μπρὸς στὶς ἐκδηλώσεις, ποὺ θὰ τοῦ ἐπεφύλασσαν, λιτός, σεμνός, διακριτικός, ὅπως πάντα, γεμάτος σεβασμὸ γιὰ τὸ καλλιτέχνημα, ποὺ ἀπέβησαν στὰ εὐλαχικά του χέρια γιὰ νὰ τὸ ζωντανέψουν, βρῆκε τὴ δύναμη νὰ σπᾶζῃ καὶ τὴν ὕστατη αὐτὴ στιγμὴ τὸν ἀνθρωπο πίσω ἀπὸ τὸν καλλι-

τέχνη, νὰ φυλάξῃ τὸ ἔργο ἀνεπαφὸ ἀπὸ τὴ δικὴ του προσωπικὴ συγκίνηση καὶ νὰ τὸ παρουσιάσῃ πᾶναγγο καὶ ὅπως φαντάσθηκε πὼς βγῆκε ἀπὸ τὴν ψυχὴ καὶ τὴ δεινότητα τοῦ δημιουργοῦ του. Τὶ σχέση μποροῦσε νῆχη αὐτὸ ποὺ ὁ Βάγνερ ἐμπιστεῖθηκε στὴν καρτιτούρα του μὲ τὸν σπαραγμὸ, ποὺ γίνονταν μέσα του, τὴ στιγμὴ αὐτὴ τοῦ παντοτεινοῦ του χωρισμοῦ ἀπὸ τὴν ἐκκληροια-σμα αὐτὸ—ποῦ τόσες φορὲς ἐκοινώνησε ἀπὸ τὸ δέιο λειτουργικὸ χέρι του. Καὶ ὁ Τσοκανίνι καὶ τώρα, ὅπως

ὡς τώρα, μπόρεσε νὰ κινήσῃ τὴ συγκίνησή του καὶ νὰ σταθῆ στὸ δυσθεώρητο ὕψος, ὅπου τὸν εἶχε ἀπὸ τὴν πρώτη στιγμὴ ἀνεβάσει ἡ βωδεία πίστη του στὴν ἱερότητα τῶν καθηκόντων του. Τίποτα ἀπὸ αὐτὸ ποὺ γίνονταν μέσα του, δὲν ἐστάθηκε ἱκανὸ νὰ τὸν κλονίσῃ, τίποτα νὰ κἀνῃ νὰ τρεμουλιάσῃ τὸ βεβαίον χέρι, ποὺ κρατοῦσε τὴν μπαγκέττα, τίποτα νὰ θολώσῃ καὶ νὰ ἀδυνατίσῃ τὸ ὄπνωτιστικὸ βλέμμα ποὺ κορφωμένο στοὺς ἐκτελειστας ἐξεμηδίνεζε τὴν προσωπικότητά τους, τὸς ὑπέβαλλε πανίσχυρη τὴ δικὴ του, καὶ τοῦ ἐδυνάμωνε τὸ χέρι ποὺ κατορθοῦσε καὶ ἀδηγοῦσε τώρα αὐτὲς καὶ μόνο αὐτὲς.

"Ἔτσι ἦταν πάντα. Κανεὶς ποτὲ βλέποντις τον νὰ ἐμφανίζεσαι γαλῆλιος δὲν φαντάσθηκε τίς ἀνησχίες, ποὺ ἀπο τὴν πρώτη στιγμὴ τῆς ἐπαφῆς του μὲ τὴν τέχνη, Κανεὶς δὲν θὰ μποροῦσε ν' ἀντιληφθῆ, πὼς, πρὶν θῶσῃ ὡς τὸ βᾶθρο του, εἶχε ταιλαπωρηθῆ, ὡς ὅπου ἀπὸ τὴν καρτιτούρα σχηματίσθη μέσα του τὴν ἠχητικὴ εἰκόνα ποὺ κατὰ τὴ γνώμη του ἀνταποκρινόταν στὴ θέληση καὶ τίς προθέσεις τοῦ συνθέτη. Αὐτὸ ἐνδιέφερε μονάχα τὸν ἴδιον. Στὸς ἀκροατὰς του παρουσίαζε τὴν εἰκόνα ἐξοίμου, προεκτικὰ σχεδιασμένη, σύμφωνα πρὸς τίς ὑποδείξεις τοῦ δημιουργοῦ, ποὺ ἐσεβόταν ὅσον ἐλάχιστοι. Ἔτσι τοὺς ἀνεβάζε

Ἄρτουρο Τσοκανίνι

μὲ τὰ φερά ποὺ μὲ τόσον κόπο εἶχε παρασκευάσει, στὰ γαλανά ψηθ τῆς μεγάλης Τέχνης, τῆς μόνης Ικανῆς καὶ ἀποσιπῆς τοῦς θνητοῦς ἀπὸ τῆ δύναμη τῆς γήινης ἑλπίδας.

Γι' αὐτὸ μπορούμε νάμαστε βέβαιοι, πὼς ἂν θέλησε ν' ἀποσυρθῆ ἀπὸ τὴν κόνιστρα, ἔπου 67 ὀλόκληρα χρόνια ἀγωνίστηκε, ἂν θέλησε νὰ ἐγκαταλείψῃ ὀριστικά τὸ βᾶθρο, ποὺ εἶδε τόσοις θριάμβου του, ὅσο μπορούσε ἀκόμα νὰ σταθῆ ὀλοῖστος, σὰν μιὰ περήφανη δαρική στήλη, πρὶν λυγισθῆ ἀκόμα ἀπὸ τὸ βᾶρος τοῦ χρόνου κι ἀπὸ τὸν κόπο τῆς σκέψης καὶ τῆς ἐργασίας, δὲν τόκαμε σπρωγμένους βέβαιοι ἀπὸ μιὰ φιλαρκοῖα, σὰν νὰ φοβήθηκε μήπως οἱ τελευταῖοι του προσπάθειες θαμπώσουν τὴν ἀγύλη καὶ μαθῆσουν τὶς δάφνες του. Χωρὶς νὰ λογαριάσουμε, πὼς ἡ μπαγκέτα του πάντα θὰ ἠλέκτριζε τοὺς ἐκτελεστάς, ἀκόμη καὶ σέρνοντας ἂν ἀνέβαινε στὸ βᾶθρο, πρέπει νὰ πιστέψουμε πὼς τίποτα δὲν θὰ ἦταν ἰκανὸ νὰ ὀβύσῃ μιὰ τέτοια ἀνάμνηση. «Σὰς ἀκολουθεῖ Μαέστρο—τοῦ γράφει ὁ στρατηγὸς Σαρνώφ στὸ γράμμα του, ποὺ τοῦ ἀπαντᾷ στὸν ἀποχαιρετισμὸ του — ὅς ἀκολουθεῖ ἡ ἀγάπη καὶ ἡ ἐγγυμοσύνη τοῦ πληθῆος τῶν ἀνθρώπων, ποὺ τόσο πλοῦσια ἐδεργέθηκε ἡ ζωὴ τους ἀπὸ τὴν τέχνη σας!» Κ' ἦταν ἀληθινὰ μὲ τὰ λίγα του αὐτὰ λόγια ὁ καλύτερος διερχόμενος τῆς κοινῆς γνώμης. Ὅσο μακριὰ κι ἂν κατορθώσῃ νὰ ριθῆ πίσω του τὸ βλέμμα ὁ Τσκανίνι, ἀπὸ τὴν ἐπὺλογμένη ἐκείνη στιγμή ποῦ, στὸ Ρίο Ἰανέριο κάτι ἀπροσδόκητο τὸν ἔκαμε νὰ πηδήσῃ, δεκαεπταετῆς μόλις ἔφηβο, ἀπὸ τὸ κάθισμα τοῦ βιολονταελλίστα στὴ θέση τοῦ μαέστρου τῆς ὀρχήστρας, δὲν γνώρισε παρὰ τὸν θρίαμβο. Εἶνε σὰν ἕνα ἀπίστευτο παραμῦθι ἡ ἱστορία του: Γεννήθηκε στίς 25 Μαρτίου 1867 ἐστὴν Πάρμα καὶ βγήκε ἀπὸ τὸ κονοεμβατόριο τῆς βιολονταελλίστας. Τὸν προσέλαβαν ἄμέσως ἐστὴν ὀρχήστρα, ποῦ ἔκανε σὲ λίγο ἕνα ταξίδι ἐστὴ Νότιο Ἀμερικὴ ἀπ' ἔπου ἐγύρισε ἀρχιμουσικός. Στὰ 1886 ἀνέλαβε τὴ διεύθυνση τῆς ὀρχήστρας ἐστὴν ὄπερα τοῦ Τουρινῦ καὶ τὴ θέση αὐτὴ διατήρησε ὡς τὰ 1898. Στὸ διάστημα αὐτὸ ἴδρυσεν καὶ τὴ δημοτικὴ ὀρχήστρα τοῦ Τουρινῦ. Ἐπειτα διεθῆνεν ὡς τὰ 1907 τὴν Ὀρχήστρα τῆς Σκάλας τοῦ Μιλάνου καὶ ἀπὸ τὰ 1908 τὴν Μετροπὸλιταν τῆς Νέας Ὑόρκης. Στὰ 1920 εἶνε ὁ καλλιτεχνικὸς διευθυντὴς τῆς Σκάλας καὶ ἀπὸ τὰ 1929 ἕως τὰ 1936 ἀρχιμουσικὸς τῆς Φιλαρμονικῆς τῆς Νέας Ὑόρκης. Ἀπὸ τὰ 1937 διευθυντὴς τῆς National Broadcasting Company καὶ ἄμέσως ἔπειτα ὡς πρόφου, διαμαστρομενος γιὰ τίς ἀδυνατεῖες τοῦ φασιστικοῦ καθεστώτος, ἀρχιμουσικὸς τῆς περίφημης ὀρχήστρας τοῦ Ἐθνικοῦ Ραδιοφωνικοῦ Σταθμοῦ ποῦ ἀνεκρότησε εἰδικῶς γι' αὐτὸν ὁ στρατηγὸς Ντάιβαν Σαρνώφ, πρέεδρος τῆς ἐταιρείας R. C. A. καὶ ποῦ κατήρισε καὶ διαπαιδαγώγησε αὐτὸς μὲ τὴ ὁτοργὴ καὶ τὴν ἀφοσίωση ποῦ ἔχαρηκτίρησε κάθε του προσπάθεια ἐστὴ μουσικῇ. Ὡς «ἐξένος» διεθῆνεν σὲ ἀπειρία μουσικῶν ἔορτων: Στὸ Σάλτσμπουργκ, στὸ Μπαῦρούι, ἐστὴν Ἑλβετία (Διεθνεῖς μουσικὲς γιορτὲς 1938) ἐστὴν Πολαιστίνη. Ποτὲ δὲν ἀναπαύθηκε! Ὅταν δὲν βρισκόταν ἐμπρὸς σὲ μιὰ ὀρχήστρα, ἦταν σκυμμένος σὲ κάποια παρτιτούρα στὸ γραφεῖο του ἢ στὸ πιάνο του. Καμμιά ἐργασία ποτὲ δὲν τὸν ἐτρέμαζε. Ὑπῆρξαν τραγουδιστὲς καὶ τραγουδιστρίνες, ποῦ κατὰ τὴ γνώμη του δὲν εἶχαν καλὴ ἀρθρωση. Μαζὺ τοὺς ἐμελετοῦσε χωριστὰ ὑστερα ἀπὸ κοπιώδεις δοκιμὲς μὲ ὑπομονὴ καὶ ἐπιμονὴ σὰν ἕνας συνειδητὸς κορρεπετίτορ. Γι' αὐτὸν δὲν ὑπῆρχε «λε-

πτομέρεια» ἀνάξια προσοχῆς, ὅταν ἐπρόκειτο μ' αὐτὴν νὰ ἐξασφαλισθῆ τὸ «τέλειον».

Μ' ὅλους αὐτοὺς τοὺς κόπους εἶχε πάντα μιὰ ζηλευτὴ ὀγεία. Μιὰ ἀδιάταρακτη οἰκογενειακὴ εὐτυχία καὶ μιὰ ἐπιτυχία σ' ἐτι ἐπεχείρησε συμπληρῶναι τὴν εὐτυχία του. Τὸ μόνο ποῦ τοῦ ἔλειπε ἦταν ἡ γαλήνη τῶν κοινῶν θνητῶν καὶ αὐτὴ ἀκριβῶς ἐδημιούργησε τὸ μεγαλόπνοο. «Στὰ ἄδυνα βᾶθ τῆς καλλιτεχνικῆς του ψυχῆς—λέγει ἡ *Giisella Seiden Goth*—κάποια μοῖρα γενναιοδωρῆ ἐβόθα μιὰν ἀσβουστὴ ἀνηυχία, ἐκείνην ἀκριβῶς, ποῦ, σπράχνει τοὺς ἀνθρώπους, ἔστω καὶ κἀνοντάς τους νὰ πονοῦν, πρὸς τίς θεῖες σφοῖρες τοῦ Ἰδεώδους. Ὁ Τσκανίνι δὲν γνώρισε ποτὲ οὔτε τὸν κόπο τοῦ ἰκανοποιημένου ἀνθρώπου, ποῦ ἐπέτυχε ἐστὴ ζωῇ, οὔτε τὴ χλιαρότητα, ποῦ ἐπέρχεται ἐστὴν προσπάθεια, ὅταν κανεὶς φέσθῃ στὸ μεγαλύτερο ἔθος τῆς τελειότητος. Ἡ κορυφὴ τῆς καλλιτεχνικῆς αὐτῆς σταδιοδρομίας δὲν εἶνε ἕνας θόλος λιῶς ὁμολες, ποῦ τυρπᾷ ἀδιάφορος τὸ κρῖο γαλάσι τοῦ εὐθέρου. Εἶνε ἕνας ἀκούρατος κρατήρας ἐνεργῶ ἠφαιοτείου, ποῦ ἐκπέμπει ἀπὸ τὰ πορπολούμενα σπλάχνα του μιὰ λαμπρὴ πύρινη στήλη, ποῦ φωτίζει—ἴστω καὶ γιὰ μερικὲς μόνο ὥρες—τὸν σκοτεινὸ δρόμο μας μῆσα ἐστὴν ἀδιὰπέραστὴ νύχτα μιὰς βρασιονεμένης ὄνοστρης ἐποχῆς.»

Γ.Α.Τ.